

ВИСНОВОК

**про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації «Структура і семантика терміноконцептів англomовного геологічного дискурсу» здобувачки ступеня доктора філософії з галузі знань 03 «Гуманітарні науки» за спеціальністю 035 «Філологія»
Брони Олени Анатоліївни**

1. Актуальність теми дисертації

Діяльність людини втілюється в різних формах науково-дослідницького буття, які зокрема мають знакову природу. На усіх етапах свого розвитку наука не віддільна від мови, що становить цілісну систему мовних знаків, зміст, форма й функція яких визначаються комунікативним середовищем. У дисертаційному дослідженні осмислені процеси формування термінологічних концептів у межах когнітивної парадигми та виявлені їхня структура та семантика на матеріалі текстів наукового та науково-дидактичного стилю англomовного геологічного дискурсу, опублікованих впродовж початку XXI століття. Когнітивний підхід до аналізу цього виду дискурсу надав змогу представити термінологію геологічної науки як концептуально організовану структуру у вигляді поєднаних семантичними зв'язками термінних одиниць, що відображають предметно-орієнтований вимір знань. Здійснене дослідження має інтегративний характер, що поєднує наукові підходи і принципи термінознавства, корпусної лінгвістики, когнітивної лінгвістики та дискурсознавства.

Вихідною тезою дисертації є переконання, що когнітивний підхід дозволяє визначити умови, за яких система геологічної науки спроможна генерувати й транслювати інформаційний зміст шляхом продукування різностильових текстів, жанрово втілених у статтях та підручниках, формуючи галузеву обумовлений дискурсивний простір. Останній контекстуалізує цей процес, регламентує змістові структури та схеми категоризації, наявність яких дає нагоду розглядати його як організовану мовленнєву реальність, що потребує теоретичного опису. Попри важливість геологічної науки, її базові терміноконцепти, виокремлені за англomовними текстами наукового та науково-дидактичного стилів геологічного дискурсу, ніколи не розглядали як спеціальний об'єкт мовознавчих досліджень, тож вони не отримали наукового розв'язання питання формування й функціонування з огляду на комунікативні, соціокогнітивні, лінгвокогнітивні, семантичні, семасіологічні та ономасіологічні чинники. У цій праці зосереджено увагу на обґрунтуванні когнітивної зумовленості змістового об'єму терміна й вивченні вимірів його контекстуальної експлікації. У сучасній лінгвістиці ще не вивчали динаміку мовних та позамовних факторів, які впливають на появу, модифікацію і побутування термінологічних одиниць.

Інтерес сучасного мовознавства до вивчення умов, за яких наукова система спроможна генерувати лінгвістичні знаки для транслювання інформації, що є продуктом накопичених знань, і звернення до вивчення закономірностей її сегментації в сфері предметної комунікації, на фоні якої відбуваються інформаційні процеси, зумовлює *актуальність* вибору теми дисертації.

Інтегративний характер вивчення питань кодування галузевого дискурсу через термінні одиниці як полімодальну систему вказівників, інтерпретування яких залежить від рівня обізнаності із предметною сферою, створює умови для переосмислення традиційної термінознавчої проблематики однозначності, пов'язаної з дослідженням шляхів концептуалізації знакового потенціалу мови, і забезпечує роботі додаткову *актуальність*. Ця праця орієнтує термінознавчу науку на подальше посилення зв'язків з іншими науками, передовсім із соціокогнітологією та дискурсознавством.

Тему дослідження затверджено на засіданні Вченої ради Львівського національного університету імені Івана Франка (протокол № 27/10 від 26.10.2016 р.).

2. Зв'язок теми дисертації з державними програмами, науковими напрямами університету та кафедри

Дисертаційне дослідження здійснено в рамках колективної теми науково-дослідних робіт, які виконують викладачі в межах робочого часу, а також досліджень докторантів, аспірантів, студентів факультету іноземних мов Львівського національного університету імені Івана Франка «Сучасний іноземномовний текст: комунікативно-когнітивний, жанрово-стилістичний та лінгводидактичний виміри» (державний реєстраційний номер теми 0123U102385).

3. Особистий внесок здобувачки в отриманні наукових результатів

Дисертаційна робота є самостійним, завершеним, міждисциплінарним, інноваційним науковим дослідженням. Текстових запозичень у дисертації без посилання на джерела, інших елементів академічної недоброчесності в роботі не виявлено.

Предмет та об'єкт дослідження здобувачка розкрила повною мірою, викладений у вигляді авторської наукової концепції, а цінність рукопису полягає в тому, що праця виконана у руслі когнітивного термінознавства та дискурсної перспективи. Результатом поєднання їхніх методів є лінгвокогнітивна інтерпретація, що розглядається як концептуалізація семантично подібних лінгвістичних знаків, і представлена сукупністю прийомів, способів, методів вияву у контексті досліджуваного корпусу текстів. Мета дисертаційного дослідження, що полягає в аналізі структури та семантики терміноконцептів англomовного геологічного дискурсу як ієрархічної сукупності тематичного розподілених термінних одиниць, що характеризується кодовим та змістовим вимірами в просторі англomовного геологічного дискурсу, – досягнута.

Розділ 1 «Теоретичні засади дослідження системи терміноконцептів англomовного геологічного дискурсу» присвячено висвітленню питання виникнення та еволюції термінознавства і його сучасних тенденцій. Окреслено низку підходів до розуміння поняття «термін», «терміноконцепт» «концептосфера» з перспективи когнітивного термінознавства. Запропоновано власне бачення терміна як носія когнітивної інформації. Виявлено дискурсні ознаки предметно-орієнтованої мови та сформовано її робоче визначення.

Описано особливості, притаманні англомовному науковому та науково-дидактичному стилям геологічного дискурсу.

Розділ 2 «Методологічні засади дослідження англомовних геологічних терміноконцептів» містить опис комплексної методики дослідження структури та семантики геологічних терміноконцептів у руслі концептуального і фреймового аналізу. Окреслено умови формування корпусу сучасних наукових та науково-дидактичних текстів загальним об'ємом 1 864 305 слів і методику отримання лінгвістичних даних програмним способом. Висвітлено роль атрибутивних частин словосполучень із термінологічним значенням. Запропоновано алгоритм розподілу термінолексем за семантичними класами лінгвістичних об'єктів, об'єднаних спільною концептуальною ознакою.

У третьому розділі «Структура англомовної геологічної терміносистеми та терміноконцептів» проаналізовано реєстр отриманих з корпусів термінолексем з галузі геології, виявлено концептуальний взаємозв'язок між основними термінолексичними групами, визначено базові концепти досліджуваної термінології. Сконструйовано когнітивну карту системи геологічних терміноконцептів у вигляді ієрархічної фреймової структури. З'ясовано, що когнітивно-семантичне ядро концептосфери геології відображене лексемою *geology*. У дискурсній динаміці від нього вибудовується семантична мережа концептів, декодованих лексемами *event*, *process*, *feature*, *material* і *time*. Обґрунтовано вагомість залежної частини термінних словосполучень у деталізації змісту основного елементу. Установлено і перелічено лексико-синтаксичні шаблони, які відображають гіперо-гіпонімічні і голо-меронімічні семантичні зв'язки з паралельним та послідовним підпорядкуванням і слугують маркерами наявності терміна та його варіантів у синтагмальному і парадигмальному контекстуальному оточенні.

У четвертому розділі «Семантика англомовних геологічних терміноконцептів» встановлено особливості формулювання термінологічного тлумачення з опорою на контекст та способи інтерпретації термінологічного вокабуляру у науковому та науково-дидактичному стилях дискурсу геології. На прикладі терміна *mountain* розглянуто динаміку активування категорійних ознак, залучених до опису концептуального змісту. Встановлено, що автори англомовних геологічних текстів уникають подавати експліцитні тлумачення полісемантичних термінів, а радше послуговуються для цього асоціативним рядом атрибутивних характеристик. У ході комплексного аналізу з'ясовано, що у науковому та науково-дидактичному стилях дискурсу геології терміноконцепти, попри подібність когнітивних ознак класів об'єктів, демонструють відмінності на рівні структури, семантики та вокабуляру. Зафіксовано, що у порівнянні із структурою терміноконцептів, визначеною за текстами наукового стилю, структурі терміноконцептів, втілених у науково-дидактичному стилі, характерна більш широка мережа фреймових елементів, їхня семантика проінтерпретована із залученням ряду синонімів умовно термінологічного характеру. З'ясовано, що для означування концептуального апарату автори наукових текстів утворюють словосполучення термінологічного змісту у форматі $N+N$, натомість автори підручників тяжіють до використання формату $Adj+N$, який з огляду на потенціал сполучуваності залучає ширший

лінгвістичний арсенал для витлумачування предметного змісту. Продемонстровано тенденцію до взаємоперетинання концептуальних полів терміноконцептів GEOLOGIC PROCESS і GEOLOGIC EVENT, GEOLOGIC TIME і GEOLOGIC FEATURE.

Основні результати дисертаційного дослідження висвітлено в 11 публікаціях, з них у 6 одноосібних статтях та 1 статті у співавторстві, опублікованих у фахових виданнях України, та 4 тезах доповідей, з них 1 – на міжнародній, 3 – на вітчизняних конференціях. Результати досліджень, які наведені в цій праці й опубліковані в наукових статтях українських видань, належать авторці та є її науковим доробком.

4. Достовірність та обґрунтованість отриманих результатів та запропонованих автором вирішень, висновків, рекомендацій

Результати дисертаційного дослідження науково обґрунтовані й достовірні, оскільки одержані завдяки застосуванню загальнонаукових і спеціальних методів наукового пізнання. Відповідні результати апробовано у вигляді доповідей на науково-практичних конференціях і наукових семінарах кафедри, а також перевірено під час рецензування публікацій у фахових виданнях України.

5. Ступінь новизни основних результатів дисертації порівняно з відомими дослідженнями аналогічного характеру

Наукова новизна дисертаційної роботи полягає в тому, що зазначена наукова праця є першим комплексним когнітивно спрямованим дослідженням англомовної геологічної термінології як ієрархічної концептуальної структури, оформленої одиницями мови, семантика яких розгортається у дискурсній парадигмі і обумовлюється контекстом.

У дисертації вперше:

- окреслено зародження та еволюційний поступ англомовної геологічної термінології;
- визначено динамічний характер терміна як знаку із спеціалізованим значенням, оформленому на лінгвістичному, когнітивному і комунікативному рівнях, що виконує функцію кодової точки доступу до предметного знання;
- встановлено, що терміноконцепт – це полімодальний відбиток предметного знання, який відіграє ключову роль в процесах категоризації, кодується в ідеосинкретичному форматі і має словесне втілення;
- доведено, що когнітивно-семантичне ядро терміноконцепту є відносно стабільним, проте його складові змінюються внаслідок динаміки використання;
- аргументовано, що ознаки термінологічного концепту формуються на когнітивному рівні і вербалізуються в тлумаченнях множини репрезентативних термінів, тому термін і концепт співвідносяться як комунікативна частина і ментальна єдність;
- запропоновано визначення предметно-орієнтованої мови як варіанту втілення загальнонавчаної мови, засоби якої використовуються для

- фіксування, накопичення та інтерпретування предметних знань або «інтерфейсу» між масивом накопичених знань та їх користувачами;
- доведено, що застосування предметно-орієнтованої мови геології не обмежується науковим середовищем, не залежить від каналів комунікації та статусу комунікантів і розповсюджується на різні комунікативні ситуації.
 - обґрунтовано, що геологічний дискурс – це окремий вид дискурсу і сума специфічного дисциплінарного мислення, особливої терміносистеми, характерних стильових і жанрових форм з притаманними лексичними, семантичними та комунікативними характеристиками;
 - постульовано, що термінологія геологічної науки виконує функцію когнітивного центру концептуальної системи предметно-орієнтованого дискурсу;
 - запропоновано експериментальну методику виявлення термінів у корпусі текстів за лексико-семантичними шаблонами, укладено їхній реєстр;
 - категоризовано терміни за семантичними класами об'єктів шляхом анотування їхніх змістових ознак;
 - аргументовано необхідність урахування атрибутивних елементів словосполучень із термінологічним значенням з метою об'єктивізації предметно-обумовленого змісту;
 - доведено, що концептосфера предметно-орієнтованої картини світу геології складена ієрархічною фреймовою структурою, елементи якої пов'язані гіперо-гіпонімічним та голо-меронімічним семантичними зв'язками;
 - створено когнітивну карту англomовних геологічних терміноконцептів;
 - наголошено на важливості врахування контекстуального оточення терміна і формулювання тлумачення з опорою на побутування терміна у природно-текстових умовах;
 - визначено, що на концептуальному рівні англomовні геологічні терміни розподілені за такими терміноконцептами як GEOLOGIC TIME, GEOLOGIC PROCESS, GEOLOGIC FEATURE, GEOLOGIC EVENT та GEOLOGIC MATERIAL;
 - створено фреймові моделі кожного терміноконцепту;
 - зафіксовано явище когнітивної міграції термінів між концептуальними полями, що обумовлено позамовними чинниками;
 - укладено реєстр термінів та їхніх контекстуальних варіантів, розподілених за терміноконцептами;
- удосконалено:*
- основні ознаки геологічного дискурсу як підвиду наукового дискурсу з увагою до його соціальної та знакової природи;
 - критерії до формулювання термінологічного тлумачення, доповнивши його прикладами вживання термінних одиниць, що слугує сполучною ланкою між об'єктом, концептом і терміном, кодує його зміст і транслює змістовий потенціал;
- отримали подальший розвиток:*

- лінгвокогнітивний підхід до дослідження предметної термінології, який передбачає її вивчення в зв'язку з процесами кодування дискурсу, зумовленими комунікативними умовами;
- засадничі поняття сучасної термінологічної доктрини, що допускає множинне значення терміна внаслідок динаміки його контекстуального вживання;
- комплексний метод лінгвокогнітивної інтерпретації, який може бути застосований до аналізу терміноконцептів, що реалізуються в дискурсах інших сфер діяльності людини та на матеріалі різних мов;
- методика дослідження вимірів концептуалізації термінологій, яка дозволила розкрити когнітивне підґрунтя кластеризації термінів в просторі дискурсу геології й може слугувати орієнтиром для дослідження лінгвістичних параметрів вербалізації геологічних терміноконцептів в інших стилях.

6. Перелік наукових праць, які відображають основні результати дисертації

6.1. Статті у наукових фахових виданнях України:

- 1) Брона О.А., Комар Р.І., Сологуб Л.В. Навчання термінології в процесі вивчення англійської мови для спеціальних цілей. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»*. 2015. Вип. 54. С. 11 – 13. (особистий внесок здобувача: огляд підходів до тлумачення понять «термін» та «мова для спеціальних цілей», виокремлення низки методів вивчення фахової термінолексики, зокрема аргументування доцільності застосування когнітивних тематичних карт).
- 2) Брона О. А. Семантика і структура терміноконцептів: досвід застосування дефініційних шаблонів (на матеріалі англомовних геологічних текстів). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2016. Вип. 21(2). С. 12 – 16.
- 3) Брона О. Когнітивний та лінгвістичний виміри англомовних геологічних терміноконцептів. *Південний архів. Філологічні науки*. 2017. Вип. 68. С. 78 – 82.
- 4) Брона О. А. Категоризація англомовних геофізичних терміноконцептів. *Львівський філологічний часопис*. 2018. № 3. С. 47–51.
- 5) Брона О. А. Вивчення іменникових термінологічних сполук. *Закарпатські філологічні студії*. 2019. Т. 1. Вип. 10. С. 54 – 59.
DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2019.10-1.11>
- 6) Брона О. Категоризація функціональних стилів англійської мови геології. *Іноземна філологія*. 2019. Вип. 132. С. 103–111.
DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/fpl.2019.132.2926>
- 7) Брона О. Принципи опису термінологічної синтагми (на матеріалі англомовних геологічних текстів). *Іноземна філологія*. 2020. Вип. 133 С. 63 – 75. DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/fpl.2020.133.3171>

7. Апробація основних результатів дослідження на конференціях, симпозиумах, семінарах тощо

- 1) Брона О. А. Методологічні засади дослідження терміноконцептів профільного дискурсу. *II Міжнародна науково-практична конференція «Комунікація у сучасному соціумі»* (Львів, 8–9 червня 2018 р.). URL: <http://conferences.lnu.edu.ua/index.php/communicatio/communication-2018/paper/view/29>
- 2) Брона О. А. Особливості впорядкування фахових словників. *Рівень ефективності та необхідність впливу філологічних наук на розвиток мови та літератури: матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (Львів, 10–11 травня 2019 р.). Львів: ГО «Наукова філологічна організація «ЛОГОС», 2019. С. 93–96.
- 3) Брона О. А. Експериментальні методи лінгвістичних досліджень. *Тези звітної наукової конференції професорсько-викладацького складу факультету іноземних мов Львівського національного університету імені Івана Франка за 2018 рік (7–8 лютого 2019 р.)*. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка. 2019. С. 22–23.
- 4) Brona O. A. Terminological definitions in geological dictionaries. *Дослідження різних напрямів розвитку філологічних наук в Україні та ЄС: міжнародна науково-практична конференція* (Румунія, Бая-Маре, 20–21 вересня 2019 р.). С. 82–85.

8. Наукове значення виконаного дослідження із зазначенням можливих наукових галузей та розділів програм навчальних курсів, де можуть бути застосовані отримані результати

Отримані результати розширюють і доповнюють теоретичні й наукові аспекти термінознавчих досліджень. Теоретична значущість роботи полягає в розробленні моделі лінгвокогнітивного дослідження терміноконцептів англomовного геологічного дискурсу, зокрема на основі корпусу англomовних текстів, опублікованих на початку ХХІ століття, що є певним внеском у теорію епістемології. Теоретичний інтерес для лінгвокогнітивістики становить концепція, згідно з якою терміноконцепт є лексикалізованою сумою когнітивно-психологічних і соціально-історичних аспектів предметного знання. Для теорії епістемології вагомим є обґрунтування зв'язку дискурсного й функціонального підходів до інтерпретації вимірів значення, який полягає у встановленні відношення між міжстильовою варіативністю та комунікативними смислами тексту.

9. Практична цінність результатів дослідження із зазначенням конкретного підприємства або галузі, де вони можуть бути застосовані

Практичне значення одержаних результатів роботи полягає в можливості їхнього застосування у дослідженнях галузевих термінологій, а також у викладанні навчального курсу із загального мовознавства» (розділ «Мова і мислення»), лексикології англійської мови (розділ «Термін», «Термінологія», «Системні відношення в лексиці»), стилістики (розділ «Стилістична диференціація лексики»), корпусної лінгвістики, у комп'ютерній

лексикографічній практиці для укладення предметних словників, глосаріїв і довідників, семантично анотованих текстових корпусів, при створенні профільних підручників і навчальних посібників, а також для упорядкування геологічної термінології. Отримані результати можуть бути використані в процесі викладання англійської мови за професійним спрямуванням студентам, які вивчають науки про Землю, та фахівцям геологічного профілю. Укладені додатки можна використати як джерело для майбутніх термінологічних досліджень, вирішення термінознавчих проблем та формування предметних баз знань.

Запропонована інтегративна методика дослідження, яка залучає аналіз шляхів вербалізації геологічних терміноконцептів на дискурсному, семантичному рівні та на рівні термінологічної варіативності за допомогою спеціалізованого програмного забезпечення, дозволила розкрити когнітивні принципи утворення фреймової моделі концептосфери геології й може слугувати орієнтиром для подальшого дослідження когнітивного розгортання термінологічного значення в різних науково-суспільних сферах загалом і дослідження його лінгвістичного втілення в конкретних стилях зокрема.

10. Оцінка структури дисертації, її мови та стилю викладення

Дисертація за структурою, мовою та стилем викладення відповідає вимогам Міністерства освіти і науки України.

Дисертацію заслухано та обговорено на науковому семінарі кафедри іноземних мов для природничих факультетів факультету іноземних мов Львівського національного університету імені Івана Франка (протокол № 5 від 27.11.2023 р.). У ході обговорення дисертації суттєвих зауважень, які стосуються суті роботи, не було висунуто.

Дисертаційна робота Брони Олени Анатоліївни «Структура і семантика терміноконцептів англомовного геологічного дискурсу» є завершеним науковим дослідженням в межах поставлених завдань, в якому науково обґрунтовано і викладено авторські підходи до когнітивно спрямованого аналізу геологічної термінології як складної ієрархічної концептуальної структури, оформленої одиницями мови, семантика яких розгортається у дискурсній парадигмі і обумовлюється контекстом.

Основні результати дисертаційного дослідження висвітлено в 11 наукових статтях (з них 7 – у фахових виданнях України) та 4 тезах доповідей на міжнародній та вітчизняних наукових конференціях.

На основі вищенаведеного можна зробити такі висновки щодо поданої дисертаційної роботи:

1. За актуальністю обраної теми, обсягом, достовірністю та рівнем апробації отриманих результатів, науковою новизною, обґрунтованістю висновків, практичною цінністю дисертаційна робота Брони О. А. «Структура і семантика терміноконцептів англомовного геологічного дискурсу» відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12.01.2017 р.

«Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» та п. 6 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (з наступними змінами).

2. Дисертація відповідає спеціальності 035 «Філологія» (галузь знань 03 «Гуманітарні науки»).

3. Наукові праці Брони О. А., опубліковані за результатами дисертаційної роботи, за кількістю та якістю відповідають пп. 8-9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44(з наступними змінами).

4. Дисертація «Структура і семантика терміноконцептів англомовного геологічного дискурсу» Брони Олени Анатоліївни рекомендується для подання до розгляду та захисту у спеціалізованій вченій раді.

Голова засідання наукового семінару
завідувач кафедри
українського прикладного мовознавства
Львівського національного
університету імені Івана Франка,
доктор філологічних наук, професор

Ірина КОЧАН

27 листопада 2023 року

Підпис доктора філологічних наук, професора Ірини КОЧАН підтверджую.

Вчений секретар
Львівського національного університету
імені Івана Франка,
доцент

Олена ГРАБОВЕЦЬКА